

Betrouwbaarheid van bronnen in het examen 2026, eerste tijdvak

Albert van der Kaap

Havo

In het havo-examen van dit jaar staat één opdracht waarin leerlingen iets moeten zeggen over de betrouwbaarheid van een bron. Mijn eerste indruk was dat dit wel een heel erg gemakkelijke opdracht was. Ik vermoedde dan ook dat de p-waarde van deze vraag wel boven de .90 zou liggen.

De opdracht bestaat uit drie deelvragen en in mijn conclusie met betrekking tot de eerste twee vragen, werd ik bevestigd door de antwoorden van iemand voor wie het geschiedenisexamen alweer zo'n twintig jaar achter hem ligt.

Ik meende dat ook de derde vraag belachelijk makkelijk was, de foto zou natuurlijk kunnen dienen als bewijsmateriaal. Maar de eerder genoemde persoon bracht mij toch aan het twijfelen.

Is deze foto werkelijk een bewijs van de misdaden/terreur door de Duitse bezetter? Uit de foto zelf, een groep op de grondliggende personen, kun je dat, zonder het verhaal erom heen, toch niet echt opmaken.

Ik ben dan ook bang dat deze vraag, zoals helaas wel vaker gebeurt, is bedacht met kennis van het verhaal dat hoort bij de foto. Er is sprake van een Duitse inval op een boerderij waar joden zijn ondergedoken. Deze joden liggen daar te wachten op transport. De bedenker van de vraag weet (uiteraard) wat het vervolg was. Het transport zou vermoedelijk/mogelijk, via kamp Westerbork, eindigen in een van de Duitse vernietingskampen, waar de joden werden vergast.

Maar stel, je vindt deze foto, zonder context, zou je dan de conclusie trekken dat deze foto een bewijs levert van misdaden/terreur gepleegd door de Duitse bezetter? Zou een rechter deze foto als hard bewijs zien voor de misdaden van de Duitsers? Ik ben bang dat een beetje goede advocaat gehakt zou maken van dit 'bewijs'.

Havo examen 2026, tijdvak I, vraag 15

Bron

In 1943 valt de Duitse bezetter de boerderij van Johannes Boogaard in de Haarlemmermeerpolder binnen. Deze foto toont Joodse onderduikers die op de boerderij worden aangetroffen. Ze liggen op hun buik te wachten op transport:

Gebruik de bron

Een medewerker van de Duitse inlichtingendienst maakt deze foto van gearresteerde onderduikers. Het Nederlandse verzet laat in het geheim een extra afdruk maken van deze foto, die pas na de bevrijding openbaar wordt gemaakt.

Je besluit dat dit één van de foto's is die je wilt gebruiken in je onderzoek naar de Jodenvervolging tijdens de Duitse bezetting.

3p 15 Leg je beslissing uit door:

- vanuit de achtergrond van de fotograaf aan te geven dat je de foto wel betrouwbaar vindt voor je onderzoek, en
- een argument te geven voor de noodzaak van het selecteren van meer foto's voor je onderzoek naar de Jodenvervolging, en
- aan te geven met welk doel het Nederlandse verzet een afdruk van deze foto liet maken.

Antwoordmodel

maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Je vindt deze foto wel betrouwbaar voor je onderzoek omdat de fotograaf als medewerker van de inlichtingendienst toegang heeft tot de boerderij op het moment van de arrestatie/bij de arrestatie aanwezig mag zijn. 1 of
- Je vindt de informatie uit de bron wel betrouwbaar omdat de fotograaf als medewerker van de Duitse inlichtingendienst geen reden heeft een foutief beeld te scheppen van de arrestatie (omdat de Duitse bezetter de arrestatie als wenselijk zal hebben beschouwd). 1
- Deze foto van de inval in de Haarlemmermeerpolder/van één actie tegen Joden geeft geen representatief/compleet beeld van de (gehele) Jodenvervolging tijdens de Duitse bezetting (zodat je meer foto's nodig hebt om een overzichtsbeeld te geven). 1
- Het Nederlandse verzet wil de extra afdrucken (na de oorlog) gebruiken als bewijs van de misdaden/terreur door de Duitse bezetter. 1

VWO

Vraag 18

Het is weer het oude liedje. Ook in deze opdracht in het vwo-examen 2026 (eerste tijdvak) deugt de vraagstelling met betrekking tot de betrouwbaarheid van bronnen weer eens niet. De leerlingen moeten aangeven dat de bron (een toespraak van Himmler) minder betrouwbare informatie bevat voor een virtueel hoofdstuk over de dreiging van de communisten in maart 1933 (het tijdstip van de toespraak).

De vraag wil toetsen, zegt Marjonne Maan in een commentaar op LinkedIn op deze opdracht, of leerlingen begrijpen dat Himmler als bron onbetrouwbaar is voor de werkelijke dreiging van communisten. Maar dat is de vraag niet, sterker nog er is helemaal geen vraag. De leerling 'schrijft' een boek over de Duitse nationaalsocialisten in de jaren 1930 en een van de hoofdstukken gaat over de dreiging van de communisten voor de Duitse samenleving. Welke vraag moet de leerling, als auteur, met deze bron beantwoorden. De vraag: Hoe reëel/groot is de dreiging van de communisten voor de Duitse samenleving werkelijk of de vraag: Hoe reëel/groot is de dreiging van de communisten voor de Duitse samenleving in de ogen van de

nazi's of de vraag: Welke bedoeling kan Himmler hebben gehad met het benoemen van de communisten als een bedreiging voor de Duitse samenleving?

De vraag of deze bron meer of minder betrouwbare informatie oplevert moet voor elk van deze vragen ander worden beantwoord. De vraag in het examen draagt bepaald niet bij aan het kritisch historisch leren denken en redeneren.

Vwo examen 2026, tijdvak I, vraag 18

Bron 9

Op 20 maart 1933 houdt Heinrich Himmler (1) een toespraak, die de volgende dag in de Duitse kranten wordt geplaatst. Een fragment hieruit:

Woensdag wordt het eerste concentratiekamp nabij Dachau geopend. Het heeft een capaciteit van 5.000 personen. Hier zullen alle communistische en – voor zover nodig – Rijksbanierleden (2) en marxistische functionarissen die de veiligheid van de staat bedreigen, worden geconcentreerd. Het is niet mogelijk om individuele communistische functionarissen op lange termijn in de gevangenissen van de rechtbank te laten zitten zonder het staatsapparaat te veel te belasten. Aan de andere kant is het ook niet gepast om ze weer vrij te laten. Enkele pogingen die we in dit opzicht hebben gedaan, resulteerden in voortdurende pogingen van de functionarissen om te agiteren en te organiseren. We hebben deze stappen genomen, ondanks kleine bedenkingen, in de overtuiging dat onze acties dienen om de nationale bevolking gerust te stellen en in hun belang zijn.

noot 1 Heinrich Himmler is de leider van de SS, een elitekorps van de nationaalsocialistische partij.

noot 2 De organisatie Rijksbanier Zwart-Rood-Goud is een organisatie van oorlogsveteranen die streeft naar democratie.

Gebruik bron 9.

Stel: je schrijft een boek over de Duitse nationaalsocialisten in de jaren 1930. Twee hoofdstukken zijn:

- 1 De dreiging van de communisten voor de Duitse samenleving.
- 2 De opbouw van de totalitaire staat in Duitsland.

2p 18 Geef aan, telkens met een andere verwijzing naar de bron, dat de bron:

- minder betrouwbare informatie bevat voor het eerste hoofdstuk, en
- meer betrouwbare informatie bevat voor het tweede hoofdstuk.

Antwoordmodel

18 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De bron bevat minder betrouwbare informatie voor het eerste hoofdstuk, omdat Himmler de opening van het concentratiekamp wil legitimeren / omdat de nationaalsocialisten de communisten beschouwen als vijanden, zodat Himmler mogelijk de dreiging van de communistische politici / van het gedrag van communisten voor de veiligheid overdrijft. 1
- De bron bevat meer betrouwbare informatie voor het tweede hoofdstuk, omdat Himmler een leider/beleidsmaker van de nationaalsocialisten is / omdat de nationaalsocialisten deze toespraak in de Duitse kranten laten drukken, waarmee aan te tonen valt dat de nationaalsocialisten terreur/ intimidatie gebruiken om politieke tegenstanders uit de samenleving te weren (wat een kenmerk is van een totalitaire staat). 1

Opmerking

Alleen als het antwoord een combinatie bevat van een juiste uitleg waardoor de beschrijving minder/meer betrouwbare informatie bevat en een daarbij passende verwijzing naar de bron, wordt telkens 1 scorepunt toegekend.

Vraag 20

In de tweede vraag die betrekking heeft op het beoordelen van de betrouwbaarheid van bronnen gaat het wel enigermate goed. De leerling moet beredeneren dat de instructie van de Dienst voor Legercontacten de betrouwbaarheid beïnvloedt van het beeld dat de foto's geven van de situatie in Indonesië. Men had ook kunnen vragen: Waarom maakt de instructie de bron minder betrouwbaar voor het krijgen van een goed/eerlijk/ beeld van de situatie in Indonesië? Of: Waarom maakt de instructie de bron minder bruikbaar om een betrouwbaar beeld van de situatie in Indonesië te krijgen?

Toch is ook hier wel kritiek mogelijk. In hoeverre geeft deze foto een beeld van de 'situatie' in Indonesië? De foto geeft alleen een beeld van de arrestatie van Soekarno. In het antwoordmodel is dan ook terecht slechts sprake van de arrestatie van Soekarno. In het tweede deel van de vraag moeten de leerlingen de arrestatie extrapoleren naar de 'situatie' in Indonesië en is er ineens sprake van foto's, meervoud dus. De bron bestaat echter uit slechts één foto.

Net als bij de havovraag speelt, ben ik bang, de grote(re) contextkennis van de bedenker van de vraag hem of haar parten.

Vwo Examen 2026, tijdvak I, vraag 20

In 1945 roept Soekarno de onafhankelijkheid van de kolonie Nederlands-Indië uit. De Nederlandse regering stuurt troepen om het land weer te onderwerpen. Deze foto toont de arrestatie van Soekarno in 1948 door het Korps Speciale Troepen, een onderdeel van het Nederlandse leger:

Gebruik bron 10.

Twee gegevens:

- 1 De foto is genomen door een fotograaf van de Nederlandse Dienst voor Legercontacten en wordt door de Nederlandse media verspreid.
- 2 De Dienst voor Legercontacten geeft aan haar fotografen de instructie: "*Bedenk steeds dat gij voorlichter zijt, dat het dus mede van U afhangt welke indruk het Nederlandse volk en het buitenland heeft van ons leger in Indonesië.*"

3p 20 Licht beide gegevens toe door:

- aan te geven welke boodschap over de arrestatie de Nederlandse media willen verspreiden, waarna je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de foto, en
- te beredeneren dat de instructie van de Dienst voor Legercontacten (gegeven 2) de betrouwbaarheid beïnvloedt van het beeld dat de foto's geven van de situatie in Indonesië.

Antwoordmodel

20 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De foto moet de boodschap verspreiden dat de arrestatie zonder geweld verliep / dat het Nederlandse leger Soekarno goed behandelde, 1
- waardoor ze deze foto kiezen waarop (een van de volgende): 1
  - Soekarno lacht/er ontspannen uitziet.
  - geen soldaten/wapens/boeien te zien zijn.
- Door de instructie geven de foto's een minder betrouwbaar beeld van de situatie in Indonesië / gaan de fotografen censuur toepassen, omdat de fotografen begrijpen dat ze niet mogen laten zien dat het Nederlandse leger hard optreedt / dat ze een gunstig beeld moeten laten zien van het Nederlandse leger (en dus alleen gunstige zaken fotograferen). 1

Opmerking

Alleen als het antwoord bij de eerste deelvraag een juiste boodschap bevat, wordt 1 scorepunt toegekend aan een daarbij passende verwijzing naar de foto.